Підсумовуючи, захист української мови є не лише питанням культури та національних традицій, а й першочерговим юридичним обов'язком держави. Належне виконання конституційних положень і дотримання мовного законодавства слугують запорукою зміцнення національної єдності, збереження культурної спадщини та утвердження незалежності України, водночас забезпечуючи баланс із гарантіями розвитку мов національних меншин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр (дата звернення: 15.10.2026).
2. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25 квіт. 2019 р. № 2704-VIII : станом на 14 лип. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 15.10.2026).
3. Основний Закон «Самостійної України» спілки народу українського : проєкт конституційного устрою України.URL: https://constituanta. (дата звернення: 14.10.2026).
4. Закон про державну мову в Українській Народній Республіці від 1 січ. 1919 р. URL: https://constituanta.blogspot.com/2012/08/1919_28.html (дата звернення: 14.10.2026).
5. Про мови в Українській РСР : Закон Української РСР від 28 жовт. 1989 р. № 8312-XI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/8312-11 (дата звернення: 15.10.2026).
6. У справі за конституційним поданням 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України „Про освіту“ : Рішення Конституційного Суду України від 16 лип. 2019 р. № 10-р/2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-19 (дата звернення: 14.10.2026).

Сичов Віктор, здобувач
Науковий керівник:Сапарова А. О.,
к.ю.н., доцент,
доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу
Державний торговельно-економічний університет

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В УМОВАХ ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ

Перша стаття Конституції України проголошує, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Починаючи з 19 лютого 2014 року наша країна стикається з щоденними викликами, які країна агресор, різними способами створює у тому числі з метою повалення цього конституційного режиму.

Попри труднощі, які виникають на шляху до чинності суверенного права на окупованих територіях, Україна, як правова держава, продовжує боротьбу за реалізацію та захист прав своїх громадян на підконтрольних ворогу частинах Херсонської, Запорізької, Донецької, Луганської, Харківської областей, Автономної Республіки Крим та інших, які визначені як окуповані [1]. І ця боротьба має свої успіхи та складнощі.

Важливим свідченням про існування неправомірних дій російської федерації як таких є щорічна доповідь головного секретаря Ради Європи Алена Берсе. Ця ґрунтовна доповідь описує порушення багатьох міжнародних правил та норм з боку росії, зокрема: утиски місцевого населення за користування українською мовою, заборона на викладання шкільних дисциплін державною мовою, переслідування цивільних громадян та впровадженням проти них «каральних» статей, інкримінуючи таким людям статті за тероризм, державну зраду та екстремізм, позбавлення волі громадян України (у тому числі за сфабрикованими справами), страти цивільних, депортація неповнолітніх, незаконне переміщення в'язнів, утиск національних меншин, змушення переходу населення на російські паспорти, утиски за релігійними, етнічними та гендерними ознаками, порушення права власності, недопуск міжнародних моніторингових організацій на окуповані території та багато інших порушень [2, с. 12–31].

З боку України впроваджуються усі можливі методи задля забезпечення захисту її громадян. Найефективнішим засобом реалізації цієї опції є конвенціональні військові засоби послаблення окупаційної армії та держави агресора з метою повернення територій під контроль законної влади, що вже вдавалось зробити особливо успішно у квітні, вересні та жовтні 2022 року. Серед превентивних заходів можна відзначити збільшення гнучкості українського законодавства по відношенню до громадян з окупованих територій, допомога та підтримка осіб яким вдалося покинути окуповані території, ведення дипломатичних перемовин з приводу повернення/обміну цивільних осіб та військовополонених в тому числі [2, с. 29–31]. Дії української влади визнаються на міжнародному рівні, так само визнається законність української влади попри ворожу окупацію [3].

Однак, є такі аспекти, у яких продовжують виникати складнощі окрім очевидних проблем із ефективним контролем нашої території. Ці проблеми зачіпають різні сфери життя. Однією із цих сфер є правове поле, у якому знаходяться мешканці непідвладних територій.

Найпоширеніша проблема, яка була вирішена судовою практикою, є невизнання документів, отриманих в окупації. Конкретно це питання стосувалось фактичних документів: свідоцтва про народження, свідоцтва про смерть, свідоцтва про шлюб або свідоцтва про освіту та інші документи, які були потрібні на території України задля отримання певних послуг. Тобто ті документи, які не мали відношення до безпосереднього порушення закону. І оскільки громадяни, які знаходились в окупації ще з 2014 року були вимушені отримувати документи країни агресора, а українське право у свою чергу не визнає документи окупаційної влади, було знайдено рішення у застосуванні Намбійського винятку [4]. За допомогою цієї міжнародної правової норми українські суди отримали змогу користуватись фактичними даними у незаконних документах, при цьому не визнаючи ці документи як дійсні. Завдяки такому кроку, правове сприйняття громадян України, які покинули або залишаються в окупації, покращилось.

Проте дії, які спрямовані на захист та підтримку постраждалих громадян не завжди можуть дійсно допомогти всім тим на кого ці міри розраховані. Так 4 червня 2026 року, Кабінет Міністрів України ухвалив постанову № 736, якою затвердив порядок реалізації експериментального проєкту щодо оформлення посвідчення особи на повернення в Україну з окупованих територій, проте зміст цієї постанови викликав стурбованість у 9 найбільших волонтерських організацій що займаються питанням справ на окупованій території [5]. Як зазначали правозахисники, головними недоліками цієї ініціативи є відсутність передбачення дистанційної реалізації посвідчення, потенційна неможливість виїзду в Україну самотніх людей або тих що втратили усіх своїх родичів та сумнівна регуляція роботи СБУ у цьому питанні [5]. У підсумку цього випадку можна зазначити, що реальний захист нашого населення потрібно реалізовувати відповідно до реальних умов, у той час коли гіпотетичне правове впровадження не завжди може охоплювати усі дійсні нюанси питання. Однак наразі ця постанова є чинною, виконує свої функції без поправок попри пропозицію правозахисних організацій редагувати її [6].

Окремо варто виділити процес «націоналізації покинутого майна» окупаційною адміністрацією. Українці, які змогли покинути тимчасово окуповану територію, залишивши свою власність та не маючи до неї доступу постають перед фактом порушення їх права на власність з боку новоутворених адміністрацій окупаційної влади. Особи, яким не вдається оформити своє майно за російськими законами, врешті втрачають його [7]. Потім, окупаційне керівництво користується цією власністю за власним рішенням. Наразі немає жодного механізму збереження приватної власності на окупованих територіях, які були б законними з точки зору українського законодавства та безпечними практично. Єдина міра, яка діє наразі – це компенсації за знищене майно або можливість відмовитись від своєї власності в окупації за ту саму грошову або майнову компенсацію. Однак і з цими шляхами виникають проблеми на моменті оцінки втраченого майна за фото та відеоматеріалами, які не завжди є у постраждалих і які досить часто не легко отримати.

Отже, попри несприятливі умови сьогоденної ситуації, Україна вживає необхідних кроків для повноцінного функціонування її Конституції на всій своїй міжнародно визнаній території.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1.Беляневич О. А. Проблемні питання застосування закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. № 2. 2024. С. 70–81. DOI 10.31558/2786-5835.2024.2.8

2.Berset A. Human rights situation in the territories of Ukraine temporarily occupied by the Russian Federation. 2026. 32 p. URL: https://rm.coe.int/sg-inf-2026-23en/

3.Озель В.І. Проблемні аспекти захисту прав і свобод людини на тимчасово окупованих територіях України: крізь призму рішень ЄСПЛ. *DICTUM FACTUM*. № 1(17). 2025. С. 45–50. https://doi.org/10.32703/2663-6352/2025-1-17-45-50

4.Паспорт «днр», «намбійський виняток» і суд замість свідоцтва про народження: що чекає людей, які виїхали з окупації. Бахмут IN.UA. 2026. URL: https://bahmut.in.ua/pasport-dnr

5.«Держава перекладає наслідки окупації на людей»: правозахисники про нову постанову Кабміну про виїзд з ТОТ. Суспільне Новини. 2026. URL: https://suspilne.media/crimea/1337016-derzava-perekladae-naslidki-okupacii-na-ludej-pravozahisniki-pro-novu-postanovu-kabminu-pro-viizd-z-tot/

6.Про реалізацію експериментального проекту щодо оформлення окремим категоріям громадян України, які народилися на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України, посвідчення особи на повернення в Україну. Офіційний веб-портал парламенту України. 2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/736-2026-%D0%BF#Text

7.Щодо «узаконення» окупаційною владою нерухомого майна українців на тимчасово окупованих територіях (ТОТ). Омбудсман України. 2024. URL: https://ombudsman.gov.ua/news_details/shchodo-uzakonennya

Славінська А.І., здобувач
Науковий керівник: Корнієнко О.О.,
к.ю.н., доцент кафедри права, публічного управління та адміністрування
Державний університет «Житомирська політехніка»

ЕВОЛЮЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ФОРМИ ПРАВЛІННЯ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ: УРОКИ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА СУЧАСНІ ПЕРСПЕКТИВИ

Форма правління є важливою складовою конституційного ладу держави, оскільки визначає порядок формування вищих органів влади, їхні повноваження та особливості взаємодії. Для України питання вибору й розвитку форми правління має особливе значення, адже від моменту проголошення незалежності держава пройшла декілька етапів конституційних перетворень. Зміни стосувалися насамперед розподілу повноважень між Президентом України, Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України.

Конституція України, ухвалена 28 червня 1996 року, закріпила основні засади організації державної влади, принцип її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, а також визнала народ джерелом влади [1]. Первісна редакція Конституції передбачала значну роль Президента в системі державного управління. Водночас Верховна Рада здійснювала законодавчу діяльність і мала визначені Конституцією повноваження щодо контролю за роботою уряду. Така модель стала важливим етапом становлення незалежної держави, проте на практиці взаємодія між основними органами влади нерідко супроводжувалася політичними суперечностями.

Наступним важливим етапом стала конституційна реформа 2004 року, проведена на підставі Закону України № 2222-IV від 8 грудня 2004 року [2]. Вона передбачала перерозподіл повноважень між Президентом, парламентом та урядом, посилюючи роль Верховної Ради у формуванні Кабінету Міністрів. Зміни мали сприяти посиленню відповідальності парламентської більшості за діяльність уряду. Водночас нова модель не усунула всіх проблем у взаємодії органів влади. Розмежування компетенції та політичне протистояння між різними центрами впливу й надалі могли ускладнювати процес ухвалення державних рішень.